

Anna Maria Rauret i Dalmau

TEXT : Airy Gras Mas

Anna Maria Rauret i Dalmau (Barcelona, 1940) és doctora en filosofia i lletres, i va ser professora del departament d'història i arqueologia de la Universitat de Barcelona des del 1973 al 2011. Des de la seva jubilació, el seu interès per la botànica ha anat creixent, i actualment dedica el seu temps lliure a l'estudi dels jardins antics.

Existeixen paral·lelismes entre la botànica i l'arqueologia?

L'arqueologia i la botànica han anat sempre força de la mà, perquè els estudis del passat no només se centren en ceràmiques i pedres, sinó també en les plantes que les persones utilitzaven. Gràcies a la botànica, podem saber com construïen les cases, quins materials vegetals usaven per a sostres, parets o cobertes, i com aprofitaven la fusta, les fibres o les canyes. També ens permet entendre què recol·lectaven i què cultivaven, des d'herbes medicinals fins a cereals, llegums i fruites, així com també què menjaven i com adaptaven l'agricultura i l'alimentació al seu entorn natural. D'aquesta manera, botànica i arqueologia ens donen una imatge més completa de la vida quotidiana, els costums i les estratègies de supervivència de les comunitats del passat.

A més a més, l'arqueologia i la botànica, tot i estudiar camps diferents, comparteixen diversos paral·lelismes metodològics i conceptuals. En ambdós casos es tracta de ciències interdisciplinàries, i entre elles es reforcen mútuament per a obtenir interpretacions més completes; un exemple clar d'això és l'arqueobotànica o paleobotànica, o en termes més generals l'arqueobiologia.

Tant l'arqueologia com la botànica reconstrueixen processos passats a partir de fragments conservats. En ambdues disciplines, l'ordre i la comparació sistemàtica són fonamentals. El treball de camp hi

Jardins de la Torre Melina, Les Corts (Barcelona).

juga un paper clau, ja que el context en què es troba la mostra és tan important com la mostra mateixa. A més, en tots els casos, el treball de camp es complementa amb anàlisis de laboratori, que aporten informació addicional i permeten interpretar millor els resultats. El mètode científic s'aplica a les diferents disciplines amb metodologies similars.

En el món de l'arqueologia hi ha més homes que dones? En els anys en què vas entrar a treballar a la universitat, quina proporció de dones hi havia?

Sí, inicialment era així. Fa anys, només els homes podien dirigir una excavació arqueològica. Era impensable que una dona estigués al capdavant d'una excavació i, encara menys, que participés directament amb les seves pròpies mans en el treball de camp o que donés ordres als obrers que hi treballaven. Això era especialment evident en projectes de grans ciutats, on calien grups nombrosos de personal, a més dels tècnics.

Era difícil imaginar que una dona pogués fer treballs que requerissin força muscular, i sovint les pioneres quedaven al marge de la intervenció directa, amb tot el que això comportava: sol, pols, terra i altres inconvenients del treball de camp. Per això, habitualment se les destinava a tasques considerades més delicades, com ara rentar materials,

garbellar, dibuixar o participar en operacions més precises i minucioses.

Per sort, quan les dones van començar a obtenir títols universitaris, la formació d'arqueòlogues va canviar radicalment, igual que també va evolucionar la manera de pensar del món en què vivien. Amb el pas dels anys, la igualtat ha anat arribant a l'arqueologia, i avui dia la presència femenina en aquest àmbit és una realitat cada cop més consolidada.

Quan jo començava, al departament hi havia tres catedràtics homes i s'hi va incorporar una professora agregada dona que sí que ens va obrir força el camí. Mai em vaig sentir discriminada per ser una dona dins de la universitat, però sí que hi havia coses que no estaven massa ben vistes: vestir pantalons a les excavacions o deixar la família per anar d'expedició, entre d'altres. Jo vaig començar com a ajudant, sense remuneració, com era normal a l'època. Em vaig casar, vaig tenir dues criatures i, mentrestant, durant aquells anys, anava fent la tesi i impartia classes. Després d'això, el 1973, em vaig treure les oposicions per poder ser professora adjunta.

Vas tenir referents femenins en el seu moment?

A casa nostra, no tenia referents femenins, però, a l'estranger, sí que hi havia dones que m'ha-

vien inspirat. Alguns exemples en són grans figures que van descobrir a Orient ciutats i jaciments fonamentals per a la investigació arqueològica, com ara Gertrude Bell, Dorothy Garrod o Kathleen Kenyon, entre d'altres.

Quina ha estat la teva trajectòria professional en l'àmbit de l'arqueologia i la docència, i en quins projectes, institucions i excavacions has participat al llarg de la teva carrera?

Jo vaig tenir la sort d'aprendre del catedràtic Joan Maluquer de Motes, el meu mestre. Vaig col·laborar de diferents maneres en les seves excavacions, així com també en la organització dels Simposis de Prehistòria Peninsular, que van marcar una fita en l'arqueologia del país. També vaig formar part de l'Institut d'Arqueologia, on vaig ocupar diferents càrrecs, i vaig participar en la revista *Pyrenae* i en la resta de publicacions que derivaren d'aquesta institució.

Com a investigadora, he sigut més aviat arqueòloga de laboratori que de camp; tot i així he participat en molts, per no dir tots, els projectes de la secció departamental de prehistòria i arqueologia durant el temps en què he estat en actiu. Les excavacions arqueològiques principals en les quals he participat han sigut sempre a Catalunya: Empúries (Alt Empordà), Mas Boscà (Barcelonès), castell de Burriac (Maresme) o la cova de les Pixarelles (Osona); en aquesta darrera, hi he fet treball de camp durant 10 anys.

Al llarg de la meua carrera com a professora, he compaginat les diferents assignatures, centrades especialment en l'Edat del Bronze tant a la península Ibèrica com al Mediterrani i al Pròxim Orient, amb l'organització de sortides per conèixer in situ els jaciments arqueològics més importants de la península. L'objectiu d'aquestes activitats ha estat apropar l'alumnat a les diferents cultures i a les diverses etapes prehistòriques i històriques.

Quina era la teva relació amb les plantes quan eres petita/jove?

Jo he sigut sempre de ciutat, i, per tant, la meua resposta segurament serà molt diferent a la d'una persona que hagi crescut i viscut en un entorn rural. Les primeres plantes que apareixen en els meus records són tres, i eren aquelles que hi havia a l'escola: una palmera altíssima que hi havia al pati, una magnòlia de la qual utilitzàvem les fulles per jugar a

indis i una morera les fulles de la qual ens servien per alimentar els cucs de seda. Un cop em vaig fer més gran, el meu coneixement de les plantes tampoc va millorar gaire: el professor Maluquer, catedràtic d'arqueologia de la Universitat de Barcelona, em deia que era de pis, perquè el meu desconeixement respecte de l'entorn vegetal era total. Per sort, els darrers anys això ha canviat.

Crec que actualment la relació dels infants amb les plantes ha canviat; tot i que potser ens hàgim allunyat del món rural, crec que ara, a nivell educatiu, es vetlla perquè hi hagi un cert coneixement, encara que el puguem trobar insuficient. Quan jo era petita, a l'escola no ens ensenyaven res sobre les plantes. Ara hi ha certa voluntat perquè els infants tinguin experiències en espais verds, hi ha escoles que tenen el seu hort, etc.; és molt més del que es feia abans.

Com ha estat la teva aproximació a la botànica?

Quan em vaig jubilar, vaig decidir que volia fer alguna cosa més a banda de l'arqueologia, matèria a la qual havia dedicat tota la meua vida professional. Sempre m'havia despertat interès com, a partir de les restes de pol·len dels jaciments, es podia reconstruir el paisatge vegetal que hi havia en un moment determinat. A partir d'aquí, el meu interès per la botànica va començar a despertar-se.

Treballs d'excavació a la Cova de les Pixarelles, a Tavertet (Osona).

Vaig començar fent un dels cursos que oferia Gaudir UB, una iniciativa de la Universitat de Barcelona que té com a objectiu fomentar el plaer d'aprendre i el desenvolupament personal, sense necessitat de tenir una formació prèvia específica. Em vaig matricular a un curs que portava per títol Botànica a la cuina i que impartien membres del grup de recerca en etnobotànica dels Països Catalans. En aquest curs, em vaig adonar que la botànica anava molt més enllà del que pensava i que està present en el nostre dia a dia de forma constant.

Després, com qui estira el fil d'un cabdell, vaig anar enllaçant cursos d'aquí i d'allà i fent sortides botàniques i etnobotàniques. Recordo de forma especial, la primera sortida etnobotànica amb els Corremarges: caminar, observar amb calma, escoltar històries de les plantes que formen part de la vida quotidiana i descobrir-ne de noves.

Durant tot aquest procés formatiu, els cursos que ofereixen des l'associació Flora Catalana, el Col·lectiu Eixarcolant o el Centre de Formació del Laberint han jugat un paper molt important. Però, més enllà dels continguts, el més rellevant ha estat trobar-me sempre amb gent molt formada, amable

i propera, que explicava d'una manera genuïna i transmetia la seva passió per les plantes. Això ha fet que sempre m'hi sentís molt ben acollida.

Quin paper té Flora Catalana en aquesta aproximació de les plantes al públic general?

Flora Catalana té un paper molt important en la dinamització del coneixement botànic a casa nostra i ho fa d'una forma molt planera i propera, a la vegada que rigorosa. La diversitat de cursos que ofereixen et permet aproximar-te a les plantes a través de diferents vessants, i això també et fa ser conscient del paper que té la botànica al nostre dia a dia. També els grups locals són una forma de dinamitzar el territori en grups més petits.

Com perceps el paper de les entitats i dels estudis d'etnobotànica a Catalunya? Com penses que es podria millorar el que aporta l'etnobotànica a la societat actual?

Crec que té molt valor aquest tipus d'estudis, ja que s'ha de seguir recollint aquesta informació abans que caigui en l'oblit, així com també la recuperació de races o varietats de plantes actualment

Al jardí de la Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació de la Universitat de Barcelona (Barcelona).

en desús. A part de mantenir viu aquest coneixement, també és una font de recursos que, ben gestionats, ens poden ajudar a viure d'una forma més sostenible, autosuficient i respectuosa amb el medi ambient.

Potser caldria intentar conèixer què és l'etnobotànica des de petit, és a dir, ser conscients des de petits de la relació que hem tingut al llarg de la història amb les plantes i les seves utilitats, independentment de si estàs més o menys lligat al camp.

Explica'ns una mica quina va ser la teva incursió en el treball de camp botànic?

La meua primera incursió neix a partir del descobriment d'un llibre de Faustí Lluçà que porta per títol Botànica urbana. El llibre és un recorregut pels carrers de Barcelona a través de fulles i llavors trobades al terra i fotografiades aïllades del seu entorn. En cap cas apareix el nom popular o el nom científic de l'element fotografiat. A partir d'aquí, vaig dedicar-me a posar nom a aquelles petites troballes.

En el fons, vaig fer un treball molt similar al que jo hauria fet en un jaciment arqueològic, tenia una

referència d'on s'havia recollit cadascun d'aquells elements i a partir d'aquí havia de dur a terme les meves investigacions: trobar el punt de la ciutat a la qual feia referència l'autor, buscar les espècies vegetals properes, fixar-me amb les seves fulles, els seus fruits, etc., fins ser capaç de reconèixer aquell element, identificar l'espècie a la qual pertanyia.

Ara que ja sé una mica més sobre botànica i que em fixo en les plantes, he vist que molts d'aquells elements els trobo de forma recurrent prop dels carrers de casa meua; però en aquell moment, i sense tenir la mirada posada en la vegetació del meu entorn, va ser tot un treball d'investigació.

Què t'ha portat a estudiar jardins?

Un cop introduïda a la botànica i després d'uns quants cursos al Centre de Formació del Laberint, em vaig trobar amb una antiga alumna d'arqueologia, que em va proposar participar al grup de Jardins i Jardiniers de la Institució Catalana d'Estudis Agraris (ICEA), societat filial de l'Institut d'Estudis Catalans. Em vaig començar a aficionar a visitar jardins, fixar-me en la seva estructura, la diversitat florística, etc. A partir d'aquí vaig començar a estudiar la història dels jardins; al final no era res més que seguir fent història amb una perspectiva botànica.

Al llarg de la història i segons cada època, han predominat diferents tipus o estils de jardins segons les necessitats i les modes del moment. És curiós poder veure com aquests han anat evolucionant al llarg del temps. Molta gent, quan li preguntes com s'imagina un jardí, descriu un espai verd amb gespa i uns rosers ben florits; però un jardí va molt més enllà d'aquesta idea simplista. Abans, però també a dia d'avui, molta gent té el seu hort/jardí on hi ha una gran diversitat de plantes i on hi conviuen plantes medicinals, alimentàries i ornamentals.

Quina és la teua preferència pel que fa als tipus de jardins?

M'agraden els jardins que, quan hi passeges, et fan perdre una mica el món de vista i t'endinsen en un estat de benestar. Són espais on sents que hi ha alguna cosa més, jardins fets amb molta cura, amb una tria acurada de les espècies, i on es pot percebre clarament des del disseny a la implicació i el treball que hi ha al darrere.

Els darrers anys he fet turisme de jardins i he visitat jardins a Normandia, Irlanda o Marroc, Galícia,

Visita al Jardí de la finca de Raixa, a Bunyola (Mallorca).

País Basc, Mallorca, Occitània o els jardins botànics de Berlín o de Copenhagen, entre d'altres. També tinc especial interès en jardins botànics antics, com el *Jardin des plantes* de Montpeller, que va suposar un punt d'inflexió en l'estudi de la botànica, especialment per la seua funció científica, docent, i per la influència que va exercir en altres jardins europeus.

Podries parlar-nos d'algun jardí que hagi visitat i que recordis amb un interès especial?

És difícil escollir un sol jardí. Una vegada vam visitar un jardí particular a Normandia (França); pertanyia a una senyora asiàtica i era, sobretot, un jardí d'arbres, tot ell escollit i organitzat amb una cura exquisida. Passejar-hi era una experiència transformadora: hi entraves d'una manera i en sorties diferent. També el d'una senyora anglesa que s'havia establert a Occitània (França); era un jardí molt petit i cuidat al detall. Quant a jardins grans, *Le Jardin Plume*, a Normandia (França) i *Lur Garden*, al País Basc, són realment una experiència.

Quina importància tenen els jardins en el nostre dia a dia?

Els espais verds tenen una importància al nostre dia a dia i és ben estudiat que el contacte visual amb la natura té un impacte positiu sobre la salut i el benestar de les persones. Els jardins contribueixen a la biodiversitat urbana, proporcionant refugi a plantes, insectes pol·linitzadors i altres espècies, i ajudant a mantenir ecosistemes saludables dins de l'entorn urbà. A més, aquests espais verds tenen un paper clau per a les persones que viuen en ciutats, ja que redueixen l'estrès i l'ansietat, milloren l'estat d'ànim i afavoreixen la recuperació física i emocional.

Tot i això, m'agradaria posar de manifest que els jardins, tal com els hem entès fins ara, estan canviant. L'objectiu continua sent el mateix, però les formes i els criteris d'intervenció s'han adaptat a nous contextos. Actualment, molts jardins opten per un model de jardí sec, més adequat al clima mediterrani i a una realitat marcada per temperatures elevades i per l'escassetat d'aigua. Sovint es perceben com jardins amb poques flors o menys vistosos, però, al darrere, hi ha un disseny molt acurat, on res no és casual. Tot depèn d'una bona elecció tant de les espècies com de la seva distribució. Encara que la floració sigui més limitada i l'aspecte menys exuberant, són jardins plenament pensats i coherents.

Jardí visitat durant un viatge per a conèixer jardins a Normandia (França).

Algun projecte en marxa?

Des de fa uns anys estic estudiant el primer jardí botànic de la Universitat de Barcelona (1842-1873), ubicat a l'antic convent del Carme. A partir de moltes hores d'arxiu, he trobat informació de com era el jardí, com es va desenvolupar, quins van ser els seus impulsors, directors, etc.; juntament amb uns companys, estem treballant per poder-ho publicar.

També a la ICEA, estem treballant en un diccionari en línia de jardins i jardiniers, fent-ne unes petites biografies que ajudin a preservar els seus noms.

Un altre projecte és l'estudi del jardí de la família de Francesc Gomis (s. XVII-XVIII) que tenia una casa a Horta, on ara hi ha la plaça d'Alfons Comín. Consultant plànols de la ciutat i coneixent la ubicació del jardí, en podem reconstruir tant la disposició com la desaparició. També, el coneixement sobre la vida del propietari i la relació que tenia amb el dels jardins del Laberint, ens expliquen la relació entre les dues famílies i l'intercanvi de plantes entre ells.

Per últim, hi ha un projecte sobre jardins del Moviment Modern, que estem començant a desenvolupar amb els companys del grup de Jardins i Jardiniers.

Airy Gras Mas: Professora lectora Serra Húnter a la Universitat de Barcelona (UB). Especialitzada en etnobotànica en territoris de llengua catalana. Membre del grup de recerca EtnoBioFiC (<http://www.etnobioc.cat>).